

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XXIV

SERBIAN SPIRITUAL REVIVAL WEEK
XXIV

THE MIDDLE AGES
IN SERBIAN SCIENCE, HISTORY,
LITERATURE
AND ARTS
VIII

SYMPOSIUM
DESPOTOVAC–MANASIJA, AUGUST 20–21, 2016

Editorial Board

Stanoje Bojanin, PhD (Belgrade, Serbia); Zlata Bojović, PhD, corresponding member of SASA (Belgrade, Serbia); Pavle Dragičević, PhD (Banja Luka, Republic of Srpska); Ekaterina Yakushkina, PhD (Moscow, Russia); Gordana Jovanović, PhD (Belgrade, Serbia); Viktor Savić, PhD (Belgrade, Serbia); Radoslava Stankova, PhD (Sofia, Bulgaria); Rada Stijović, PhD (Belgrade, Serbia); Jelica Stojanović, PhD (Nikšić, Montenegro); Ljiljana Stošić, PhD (Belgrade, Serbia); Wolfgang Steininger, PhD (Graz, Austria)

Editor-in-Chief
GORDANA JOVANOVIĆ

DESPOTOVAC
2017

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XXIV

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ
НАУЦИ, ИСТОРИЈИ,
КЊИЖЕВНОСТИ
И УМЕТНОСТИ
VIII

НАУЧНИ СКУП
ДЕСПОТОВАЦ–МАНАСИЈА, 20–21. АВГУСТ 2016

Редакција

*др Сћаноје Бојанин (Београд, Србија); др Злаћна Бојовић,
дописни члан САНУ (Београд, Србија); др Павле Драгичевић
(Бања Лука, Република Српска); др Лекаџерина Јакушкина
(Москва, Русија); др Гордана Јовановић (Београд, Србија);
др Виктор Савић (Београд, Србија); др Радослава Сћанкова
(Софија, Бугарска); др Рада Сћијовић (Београд, Србија);
др Јелица Сћојановић (Никшић, Црна Гора); др Љиљана
Сћошић (Београд, Србија); др Волфганг Шћајнгер (Грац,
Аустрија)*

Главни уредник
ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ

ДЕСПОТОВАЦ
2017

Издавачи
Народна библиотека „Ресавска школа“, Деспотовац
Институт за српски језик САНУ, Београд

За издаваче
Санела Симић
др Јасна Влајић-Поповић

Рецензенти
др Станоје Бојанин (Београд, Србија)
др Злата Бојовић, дописни члан САНУ (Београд, Србија)
др Павле Драгичевић (Бања Лука, Република Српска)
др Гордана Јовановић (Београд, Србија)
др Виктор Савић (Београд, Србија)
др Рада Стијовић (Београд, Србија)

ISBN 978-86-82379-72-0

САДРЖАЈ

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ НАУЦИ, ИСТОРИЈИ, КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ

- Злајџа Бојовић* (Београд): Преписи штампаних књига у српској средњовековној традицији
9
- Радивој Радић* (Београд): Србија у спису Жила ле Бувијеа из 1451. године
19
- Томислав Ж. Јовановић* (Београд): Слово о Светом кнезу Лазару Гаврила Тројичанина
31
- Љиљана М. Јухас-Георгиевска* (Београд): Микрожанрови у Даниловим владарским житијима
43
- Белгин Тезџан Аксу* (Анкара): Београд у XVII веку према виђењу Евлије Челебије
61
- Александар Р. Крсћић* (Београд): Угри и српско-угарски односи у биографији деспота Стефана Лазаревића
71
- Драгић М. Живојиновић* (Београд): Средњовековне повеље за келију Светог Саве у Кареји и пирг Светог Василија у Хрусији: прилог њиховом проучавању
91
- Невен Г. Исаиловић* (Београд): Помени предака и сродника у средњовековним босанским повељама
103
- Милош Б. Ивановић* (Београд): Насилне промене на српском престолу у *Даниловом зборнику*
113
- Александар Јаковљевић* (Београд): Доњи град и османска варош утврђења Ресава, XV–XVI век
129

Предраг Д. Дилићарић (Београд): О појмовима *филозофија* и *филозоф*
у *Живоју десјоџа Сјефана* Константина Филозофа
145

Бранка Иванић (Београд): Извод из бележака о Јелени Балшић.
Прилог издавању рукописне грађе др Милана Кашанина у фонду
Народног музеја
163

Никола Д. Јоцић (Београд): Литургија пређеосвећених дарова
у српским рукописним служабницима XVII века
177

Миливоје С. Сјасић (Београд): Стеван Сремац о српским жупанима
185

Марина ЈБ. Сјасојевић (Београд): Глагол *видејти* кроз векове:
о значају и потреби изучавања глаголског вида на дијахроној
и синхроној равни
199

ТРИБИНА

Марија С. Винђић (Београд): Турцизми у лексичким збиркама
ресавског краја
215

ХРОНИКА

Санела Р. Симић (Деспотовац): Хроника XXIV Дана српскога
духовног преображења
223

ГЛАГОЛ *ВИДЕТИ* КРОЗ ВЕКОВЕ: О ЗНАЧАЈУ И ПОТРЕБИ ИЗУЧАВАЊА ГЛАГОЛСКОГ ВИДА НА ДИЈАХРОНОЈ И СИНХРОНОЈ РАВНИ

На примеру анализе обраде глагола *видети* у историјским речницима и дескриптивним речницима савременог српског језика, указује се на неопходност истраживања глаголског вида, нарочито код двовидских глагола, и његове везе са глаголском семантиком и у дијахроној перспективи. Тиме би се допринело не само бољем познавању граматичког система у прошлости (и када говоримо о књижевном и о народном језику) већ и разрешењу неких теоријских питања везаних за глаголски вид.

Кључне речи: глаголски вид, двовидски глаголи, семантика, глагол *видети*, историјска лексикографија, дескриптивна лексикографија.

О питањима настанка и развоја словенског глаголског вида, литература је немала.¹ Међутим, учоава се празнина истраживања глаголског вида на материјалу старијег језичког наслеђа писаног српкословенским – књижевним идиомом – и старосрпским – српским народним језиком. Наиме, у истраживању Ирене Грицкат *О неким видским осо-*

---

* marina.spasojevic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Нпр. уп. А. Белић, *Прилози историји словенских језика. I. О словенском глаголском виду*, Јужнословенски филолог IV, 1924, 1–28; исти, *Словенски инјунктив и вези са постанком словенског глаголског вида*, Глас Српске краљевске академије CXLVIII, Београд, 1931, 1–38; исти, *Постанак њрасловенске глаголске системе*, Глас Српске краљевске академије CLXIV, 1934, 1–41; исти, *Општа лингвистика [= О језичкој природи и језичком развоју]*, I, Београд, 1941], Изабрана дела Александра Белића, 1, Београд, 2000; исти, *Историја српског језика*, Изабрана дела Александра Белића, 4, Београд, 2000, 327–484. Преглед супротстављених ставова в. нпр. у: З. Д. Попова, *Категорија славјанског глаголног вида: дискусии, възможные решения*, Јужнословенски филолог LXII, 2006, 233–251.

беностима српскохрватског глагола² указано је на то да у историјском развоју језика долази до промене вида глагола. То се углавном одвија у два правца: прво, код двовидских глагола најчешће се специјализује вид, а друго, долази до развоја двовидности код глагола, и то обично код несвршених глагола развија се и свршени вид, а врло ретко обрнуто – код свршених и несвршених вид, што представља само привид:³ „Процеси, дакле, теку од имперфективности ка двоаспектности, или ретко – а свакако увек преко двоаспектности – и даље, ка коначној перфективности.“⁴

Примера ради, поређењем речника који доноси старију грађу – *Рјечника хрватскога или српскога језика*⁵ – и речника савременог српског језика – Вуковог *Српског рјечника*,⁶ *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*,⁷ *Речника српскохрватског књижевног језика Матице српске*⁸ и једнотомног *Речника српскога језика Матице српске*,⁹ двовидност се, нпр., читовала код глагола *вајићи*, *настојићи*, који су сада несумњиво несвршени, док се глагол *везаји*, иако често обележаван као двовидски, данас претежно употребљава као свршени. С друге стране, о развоју и друге видске вредности може се говорити, рецимо, код глагола *гласаји*, *казнији*, *чистији*, *честијаји* и сл., који су у РЈАЗУ и код Вука само несвршени, а сада су двовидски, док је глагол *ноћији* у РЈАЗУ и код Вука свршен, а сада двовидски.¹⁰

Управо зато сматрамо да би посматрање, односно праћење видске вредности појединачних глагола, а нарочито ако се у обзир узму њихова значења, на дијахроном и синхронном материјалу могло дефинисати границу промене вида, тј. време и услове када су престали бити двовидски или када су постали двовидски. Такво истраживање пружа

² И. Грицкат, *О неким видским особеностима српскохрватског глагола*, Јужнословенски филолог XXII, 1957–1958, 65–130.

³ *Исто*, 95.

⁴ *Исто*, 98.

⁵ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1880–1976 (= РЈАЗУ).

⁶ *Српски рјечник иступачен њемачкијем и лајтинскијем ријечима*, скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић, четврто државно издање, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1935 (= Вук).

⁷ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XIX, Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик САНУ, Београд, 1959– (= РСАНУ).

⁸ *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI, Матица српска, Нови Сад, 1967–1976 (= РМС).

⁹ *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007 (= РСЈ).

¹⁰ Уп. И. Грицкат, *О неким видским особеностима*, 70; М. Спасојевић, *Двовидски глаголи у савременом српском језику*, докторска дисертација у рукопису, Филолошки факултет, Београд, 2015, *passim*.

жило би јачу аргументацију у корист тези о системности двовидских глагола у словенском свету, а не о аномалији или превирању система.¹¹

Оглед смо спровели на грађи коју нам у опису семантичких реализација глагола *видеѿи* нуде, с једне стране, историјски речник РЈАЗУ и, с друге, речник савременог српског језика РСАНУ, зато што су они најбогатији у погледу коришћених извора и доношења грађе. Поредићи семантичке структуре представљене кроз хијерархизовану мрежу значења у речничком чланку, циљ нам је да покажемо однос семантике и вида и њихову међузависност кроз време.

Глагол *видеѿи* ијек. *видјеѿи* у историјском речнику – РЈАЗУ, у Скоковом етимолошком речнику¹² и у свим речницима савременог српског језика – Вук, РСАНУ, РМС, РСЈ – обележен је као двовидски глагол.¹³ Дискутујући о развоју двовидности, Ирена Грицкат наводи: „’Видети’ је било исконски имперфективно, али се јавила потреба да се његово значење искаже у простој, чистој перфективности – међутим није се нашло начина за то, па је ’видети’ постало и перфективно“.¹⁴ Дакле, упркос граматичким квалификаторима у заглављу речничког чланка и чињеници да све граматике глагол *видеѿи* наводе као типичног представника двовидских глагола у српском језику, дефиниције у

¹¹ И. Грицкат наводи да прихвата хипотезу о појединачном наслеђивању двовидности из старијих епоха или о прелажењу из једних језика у друге, а не тумачење да су (исконски) двовидски глаголи прост траг из времена пре морфологизације вида, јер је морфологизација вида била језички закон – те безизузетачна, и сматра да су се после исто тако јављали разлози да глаголи постају двовидски. Она мисли, наиме, да када глаголи из разних разлога нису могли морфолошким путем, односно префиксацијом да постану свршени, онда су они постајали двовидски, тј. истом формом су почели да изражавају и други вид. И. Грицкат, *О неким видским особеностима*, 110–112. То би било објашњење за једну врсту промене у виду глагола, истина најдоминантнију, несвршених у двовидске, али она не искључује ни друге разлоге промене вида, рецимо, којима бисмо могли објаснити прелазак свршених у двовидске. С друге стране, у вези са изнетим тумачењима лако би се могла објаснити специјализација вида код несвршених глагола од двовидских, где су префиксирани глаголи преузели улогу перфективне видске вредности двовидског глагола. Насупрот томе, питање је да ли такву улогу има имперфективизовани глагол, рецимо, у пару *везаѿи–везиваѿи*, па на себе преузима имперфективност, а глаголу *везаѿи* оставља (претежно) свршени вид према употреби у савременом српском језику. Занимљиво је да глагол *везаѿи* није ступио у парњачке односе са префиксираним глаголима, попут *завезаѿи*, *ѿовезаѿи* и сл., и на тај начин учврстио несвршени вид, уп. М. Спасојевић, *Двовидски глаголи*, 120.

¹² Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971–1974 (= Скок).

¹³ Као двовидски је обележен и у речнику старословенског језика, *Slovník jazyka staroslověnskeho*, 4, Praha, 1961.

¹⁴ И. Грицкат, *О неким видским особеностима*, 111.

дескриптивним речницима показују да овај глагол не може у свим семантичким реализацијама испољити оба вида. У свакој дефиницији се не користе глаголи оба вида као елемент лексикографског метајезика у РСАНУ, РМС и РСЈ, односно у РЈАЗУ семантичке реализације свршеног вида не чине парове са наведеним реализацијама несвршеног вида.¹⁵

РЈАЗУ ¹⁶	РСАНУ
1. <i>akt.</i>	свр. и несвр.
a. <i>pf.</i>	1. доби(ва)ићи, њримиићи, њримайићи чулом вида свећилосне уииске, слике њредмеићи; исп. вићати.
a) <i>ugledati, spaziti, opaziti.</i>	2. исп. вићати а. (у)гледаићи, оиразиићи, оиажайићи, њосмайраићи.
b) <i>sresti koga, naići na koga.</i>	б. (некоме, по некоме, нечему) заи- зиићи, заиажайићи, закључи(ва)ићи.
c) <i>naći se s kim i razgovarati, posjetiti, pohoditi.</i>	в. (уз глаголе хтети, волети, марити и сл. у пасивној конструкцији) биићи за- њажен, њримерен.
d) <i>uvidjeti, razabrati, shvatiti.</i>	3. искусиићи, увериићи се.
e) <i>pogledati, glednuti, baciti pogled na što ili kamo, da bi se prepoznalo, upoznalo ili razabralo.</i>	4. а. наћи се, сасиайићи се (с неким).
f) <i>saznati, doznati, upoznati</i>	б. фиг. заићећи, засиайићи, изненадиићи.
g) <i>prosuditi, procijeniti, ispitati, istraжити, razgledati.</i>	5. а. њровериићи, њрегледаићи.
h) <i>razmotritи, raspraviti.</i>	б. исиииайићи, њроучиићи, уиознаићи.
i) <i>osудити, kazniti.</i>	б. (њри)иразиићи, обићи, обилазиићи.
j) <i>pokuшати, probati, ogledati.</i>	7. (на)учиићи од некога гледајући.
k) <i>ћути.</i>	
b. <i>impf.</i>	

¹⁵ О семантичким и синтаксичким парадигмама глагола *видети* у српском језику писала је С. Ристић (детаљно у: С. Ристић, *Глаголи визуелне њерцепције у српском језику*, у: Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности, ур. М. Ковачевић, Крагујевац, 2011, 33–41, а као пример за лексикографску обраду на иновираној лексичкој грађи приликом израде електронског корпуса за дескриптивни речник у: С. Ристић, Н. Ивановић, *Предлог за модернизацију рада на Речнику САНУ*, у: Граматика и лексика у словенским језицима, ур. С. Танасић, Нови Сад – Београд, 2011, 529–553). Са становишта ситуационих типова о овом глаголу писао је Ж. Марковић, *Ситуациони њињови глагола видети и гледаићи*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику L/1, 2007, 481–488. Глагол *видеть* у руском језику у садејству свих граматичких и семантичких особености представљен је у раду Ј. Д. Апресјан, *Глагол видеть: лексикографическое описание*, у: Глагольный вид: Грамматическое значение и контекст, ред. Р. Бенакњо, München – Berlin – Washington/D.C., 2015, 35–54.

¹⁶ РЈАЗУ доноси још специјализованију класификацију грађе према типу синтаксичке конструкције која се јавља у функцији допуне, према врсти актаната и др., али те информације за наше разматрање нису од значаја.

a) *moći primati utiske očima, imati dar gledanja, ne biti slijep.*

b) *gledati, opažati, zapažati.*

c) *razbirati, shvaćati, uviđati.*

d) *ne moći vidjeti koga isto što mrziti ga, ne trpjeti ga.*

e) *paziti, brinuti se.*

f) *znati.*

g) *u pozdravu isto što čuvati, štititi.*

h) *pojedinačna značenja. aa) štovati;*

bb) *procenjivati, cijeniti, držati; cc) nje- govati, liječiti.*

i) *infinitiv vidjeti s oblicima glagola biti znači činiti se, biti na oko onakav ili ono, što kazuje predikat.*

j) *part. prezenta kao pridjev.*

2. *sa se.*

A. *refl.*

a. *pf.*

a) *ugledati sam sebe.*

b) *naći se, obresti se.*

c) *razabrati, shvatiti šta o sebi. aa) što se o sebi razabire, izriče se pridjevom, ili prijedloškom vezom, ili infinitivom ili rečenicom. bb) vidjeti se na (u) nevolji, zlu jadu, belaju.*

d) *proceniti, spoznati se.*

e) *dobiti cvijet, pranje.*

b. *impf.*

smatrati se, držati se, razbirati što o sebi.

B. *recipročno*

a. *pf.*

a) *vidjeti jedan drugoga, sresti se, naći se.*

b) *ogledati se, potući se, izaći na mej- dan; podijeliti mejdan.*

b. *impf. [=a]*

C. *pasivno*

a. *pf.*

a) *pasti u oči, biti opažen.*

b) *dati se vidjeti isto što pojaviti se, po- kazati se.*

8. *разуме(ва)ӣти, схваӣтиӣ, схваӣа- ӣти, бӣтӣ јасно;* исп. *вӣђати.*

9. *доживеӣти, дочекаӣти.*

10. *имаӣти; добиѣӣти;* исп. *вӣђати.*

11. *налазиѣӣти, смаӣтраӣти, мислиѣӣти.*

12. *замислиѣӣти, замишљаӣти; ӣредви- деӣти, ӣредвиђаӣти.*

13. *измериѣӣти, исѣробаӣти, ӣровериѣӣти.*

14. *(ӣо)ӣпражиѣӣти, (ӣро)наћи.*

15. **a.** (у 2. л. имп. или през.) у неодре- ђеном значењу за исказивање упозо- рења, чуђења, недопадања, прекора, претње и сл.: *гле, ӣази;* исп. *вӣђати.*

б. (у 2 л. през. понекад и са везником „да“) за истицање исказа или неке су- протности: *еӣо, баӣ.*

II. ~ се

1. **a.** *угледаӣти самог себе, свој лик (у огледалу и сл.).*

2. *наћи се, обреӣти се (на неком месѣу, у некој сиѣуацији).*

3. *осеӣтиӣти се, осећаӣти се.*

4. *сасѣаӣти се, сусресѣӣти се.*

5. *заст. чиниѣӣти се, изгледаӣти.*

6. *ӣоказиваӣти се, указиваӣти се, бӣтӣ видљив.*

7. *покр. добиѣӣти менѣӣруацију.*

8. *безл. бӣтӣ видно.*

9. *безл. празн. бӣтӣ за ӣокој (сѣас) душе.*

c) *desiti se, pojaviti se, dogoditi se, zbiti se, naći se.*

d) *pokazati se, očitovati se.*

e) *biti shvaćen, razabrati se, doznati se.*

f) *učiniti se.*

b. *impf.*

a) *vidjeti se isto što biti toliko svijetlo da se očima mogu primati utisci.*

b) *biti na vidiku, na očima, pokazivati se.*

c) *razabirati se, biti očito, znati se, biti znano.*

d) *činiti se, imati izgled, izgledati.*

e) *vidjeti se komu što isto što činiti mu se, da je dobro ili da mora tako biti.*

f) *vidjeti se komu isto je što svidati se, biti po volji, htjeti, prohtjeti.*

3. *pasiv.*

A. *part. pas.*

a. *u predikatnoj službi.*

a) *uopšte.*

b) *biti viđen od koga.*

c) *biti lijepo, dobro, po čudnovat način viđen isto što biti rado priman, biti priman s naklonošću i susretljivošću.*

b. *kao pridjev.*

a) *ugledan, pristao, lijep, poznat, o ljudima, a ponekad i o stvarima.*

b) *vidljiv, koji se može vidjeti.*

c) *viđen dan isto što suđen dan.*

c. *kao imenica.*

B. *part. praes. pas. vidim.*

1. Како стоји у РЈАЗУ, као и у Скоковом етимолошком речнику, глагол *видејџи* познају сви словенски језици као глагол физичке – визуелне перцепције 'примити/примати слику чулом вида, опазити/опажати'.¹⁷ У овом значењу могућа су оба вида, а карактерише га и прелазност, че-

¹⁷ Вид глагола физичке перцепције *видјејџи* и *гледајџи* испитује се у раду М. Čilaš Mikulić, *Vidska svojstva glagola fizičke percepcije vidjeti i gledati u hrvatskome jeziku*, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40/1, 2014, 77–91, на основу лексикографског описа, тј. дефиниција ових глагола у речницима, кроз тестове за утврђивање вида (могућност употребе у апсолутном презенту; допуна фазним глаголима, *не* + императив, временска реченица са везником *чим*).

сто исказана правим објектом у акузативу. Ово је значење у РЈАЗУ дато као примарно активно значење 'угледати, спазити, опазити' за свршени вид и као друго, 'гледати, опажати, запажати' за несвршени вид, а у РСАНУ оно је обрађено под 2а. дефиницијом која такође упућује на оба вида. О томе сведоче примери из старије и савремене грађе:¹⁸

свр.: Очи naše *viděše*, jakože i vь iněhь mnogyhь sarъstviihь tako ne bystь. Danilo 198, 820a. *Viděhь* раче i po inihь сгьквахь roditelь ... mojihь sēdanije na prēstolē (t. j. slike o tome). (Deč. hris. 1330) Glasnik 2, 12, 63, 816a. Ty listь *videvь*, namь bi mnogo žalь. (Dubrovčani hercegu Hrvoju, 1405) Spom. srg. 1, 66, 818a. *Vidoh* čudo prije negledano: na medvedu čalma kadijina. Erl. ruk. 4, 816a. Кућа мене ни *видијети неће* | Док осветим побратима свога (НП, БВ 1912, 251).

несвр.: Uzdigni ... oči tvoji i *vidi*: svi oni skupili se jesu. Matović 471, 826a. Крв црљену по бијелу снијегу лијепо [је] *виђеџи* (НПр Вук, 116). Иди, рекне цар, да ти више очи *не видим* (Ђорђ. Т. 14, 20).

На двовидност глагола *видеџи* упућује речничка дефиниција у значењу 2б. 'запазити, запажати, закључи(ва)ти' у РСАНУ, али примери показују да је глагол несвршеног вида у тим примерима:

несвр.: Куне се у све на свету а *видиш* му да лаже (Ред.). По начину његовог поступања јасно *видимо* да не зна шта се догодило (И.).

Глагол *видеџи* има само несвршени вид када означава способност визуелне перцепције, тј. када му је значење квалификативно 'имати чуло вида; имати способност примања визуелних утисака'.¹⁹ У РЈАЗУ дефиниција 'имати дар гледања, не бити слеп' стоји као прво значење за несвршени вид. Из дефиниције коју као примарно значење наводи РСАНУ 'доби(ва)ти, примити, примати чулом вида светлосне утиске, слике предмета' произлази да је глагол *видеџи* и у овом значењу двовидски. Међутим, грађа то није потврдила:

несвр.: Slijepi *vide*, gluhi чују i bolesti svud nestaje. Knežević živ. 46, 823b. Sada pravda *vidi*. Došen. 69^a, 823b. (*Otac zapovjedi*) da se oči vade, voleć da mu sin ne *vidi*. 222^b, 823b. Нит' бијаше зв'језде ни мјесеца; | Али Мутап и по мраку *види* (НП Вук 4, 300). Не знам како ћу [писмо] моћи довршити, јер једва на очи *видим* (Гар. И. 2, 32). Коњи много боље *виде* него људи (Вуков. А. 1, 44). Пацијент ... тврди да има „очи соколове“ и да му као учеснику у саобраћају није битно што *не види* добро (Пол. 17. 7. 2010).

¹⁸ Примери се преузимају из речника у оригиналу – из РЈАЗУ латиницом, из РСАНУ ћирилицом – а задржавају се и оригиналне ознаке извора. Како речнички чланак у РЈАЗУ садржи и конверзиве, природно, они не улазе у разматрање.

¹⁹ Уп. И. Грицкат, *О неким видским особеностима*, 71; М. Čilaš Mikulić, *Vidska svojstva glagola fizičke percepcije*, 84.

У модалној конструкцији *не моћи видеџи* са значењем 'мрзети', где компонента *видеџи* има вредност 'гледати', реч је о несвршеном виду. РЈАЗУ је наводи под d код несвршеног вида, а РСАНУ као израз.

'не моћи видјети koga isto što mrziti ga, ne trpјeti ga': Jer se š njome svaki čas kosi i не може да је види. Bobaljević 207. Vuk не мogaше čuti ни видјети Miloša. Kačić razg. 56, 828b. Говоре само турски и не могу очима да нас *виде* (Ђурић А. 2, 89).

За рефлексивне (пасивне) конструкције у којима је визуелна перцепција усмерена на субјекат глагол *видеџи* употребљава се у оба вида према РЈАЗУ за пасивно а. а), б) и б. б) 'пасти у очи, бити опажен'; 'појавити се, показати се': 'бити на видику, показивати се'. Међутим, у РСАНУ употребом несвршених глагола у дефиницији за рефлексивну форму под II, 6 'показивати се, указивати се' упућује се на несвршени вид глагола. Дакле, старија грађа сведочи употребу глагола *видеџи* у овом значењу као свршеног, док се у савременом језику иде ка несвршености.

свр.: (*Bog*) не може *се видјети* od nas dokle smo na svijetu. Ivanović 19, 830a. Naleće jedno jato čela, pa sve pritište one bukve i jele, ni *се виде* grane ni korijena. Nar. prip. vuk 209, 830b.

несвр.: U našeg ćaće devetore gaće i još mu *се* tijelo *види* (Odgonetka: Luk) (Bosna i Herц.) Zborn. za nar. živ. 27, 153 831b. У могъ вранца деветъ покроваца, и опетъ му *се* ребра *виде* (НЗар, ЛМС 80, 108). Са врха Ловћена *види се* кажу, италијанска обала (Ред.).

Међутим, код безличне рефлексивне конструкције са значењем 'бити толико светло да се очима могу примати утисци' под *impf.* а) у РЈАЗУ и 'бити видно, светло' у РСАНУ под II, 8, посведочен је само несвршени вид посматранога глагола:

несвр.: U jednoj izbi, gđi *се* не *види*. Lastrić ned. 384^b, 831a. *Види ли се?* (Вук, Рј.). У челенки два камена драга, | Војводи *се види* путовати | ... У по ноћи, кано и у подне (НП Вук 2, 483).

Такође, само несвршеног вида је глагол *видеџи* у значењу посведоченом само у РСАНУ 'безл. празн. бити за покој (спас) душе'.

несвр.: Све што се доноси на гроб „*види*” *се*, како народ верује, пред мртвима (Петр. А. 1, 444). Код нас на ономе свету *види се* само оно, што се тамо код вас доле учини добро нама за спомен (Дач. Ж. 4, 56).

Као рефлексивни, глагол *видеџи* у значењу 'угледати самог себе' према оба речника има само свршени вид. Међутим, апстрактније значење '(у)гледати себе у мислима, замислити себе, замишљати се', које наводи РСАНУ, дозвољава обе видске вредности.

свр.: Jer, da bi *се* strag *видио*, себе bi *се* zastidio. Došen. 22^a, 829b. Кад се после болести први пут *виде* у огледалу, запрепасти се (Ред.).

свр./несвр.: Заузео је и он израз дипломате, и готово *се видио* амбасадором (Калеб 1, 28). *Видела се* као учитељица.

2. Код глагола *видеџи*, на основу значења визуелне перцепције, развило се и значење физичког контакта/кретања 'срести/сретати'.²⁰ Својим дефиницијама и потврдама уз њих и историјски речник и речник савременог језика показују да се у овом значењу глагол употребљава у свршеном виду – РЈАЗУ под b) и c), а РСАНУ под II, 4a, б):

свр.: Jeda *ste* po sreći *vidjeli* ku danas od našijeh loveći. Nalješković 1, 235, 820a. Kud nam pođe đuvegija, *vide* li ga ko? Nar. pjes. vuk 1, 71, 820a. Ko te izdo, izdalo ga ljeto ... stara njega majka ne *videla!* Nar. pjes. vuk 4, 182, 820b. Бога моли Огњана Марија: | „Дај ми, Боже, од рајевах кључе, | Да од раја отворимо врата, | Да ја дођем проз рај у пакао, | Да ја *виђу* остаралу мајку“ (НП Вук 2, 11). Трећи дан ... стигнем ... у манастир Крупу, ђе ме је једва чекао *виђеџи* мој игуман (Зел. 1, 51). Кога сунце ујутру *види* неумивена, осам му је дана назатка (Вук, Рј., под сунце).

Истог, свршеног вида глагол *видеџи* је и у значењу 'састати се, сусрести се' у рефлексивној форми кад је реч о реципрочности, како стоји у РСАНУ. Међутим, како сведочи старија грађа у РЈАЗУ, могао је глагол *видеџи* у овој форми и значењу имати и несвршени вид – 'сретати се'.

свр.: Kada će *se* duša moja s tobom *vidjeti* (bože)? A. Gučetić roz. jez. 211, 830a. Имао [сам] срећу у Каслу с Вама *се видјеџи* и познати (НПр Вук, I). Срећан ти пут и: у здрављу да *се видимо* (Јакш. Т. 5, 180).

несвр.: Prisjajan jedan oblak pokri Isusa, proroke i učenike, tako da *se* više ne *viđahu* међу собом. Lastrić od' 197, 830a.

Такође, свршеног вида је глагол *видеџи* у значењу 'наћи се, обре(с)ти се', на шта указују и РЈАЗУ и РСАНУ другим ставом у оквиру рефлексивне форме:

свр.: Želeći u družbu tvoju *se viditi* za moj trud. Š. Menčetić 131, 829b. *Vidila se* svinja u čem nije bila. Nar. posl. stojanović 220, 829b. Кад *се* царев зет *види* на невољи, спреми се и отиде (НПр Вук, 185). Он *се виде* у једном ходнику, који је блештао од сјаја толико, да му очи засенуше (Весел. 10, 149).

3. У значењу когнитивне, сазнајне перцепције овај глагол може имати оба вида. То потврђује РЈАЗУ дефиницијама семантичких реализација за свршени вид под d) 'увидети, разабрати, схватити' и под

²⁰ Значење 'срести' је по природи перфективно, а његова имперфективност 'сретати' могућа је у итеративним контекстима: *Видим га свако јутро*, где би му синоним био *виђаџи*, уп. И. Грицкат, *О неким видским особеностима*, 71. Но, ни овде имперфективност није једина интерпретација, јер је могуће рећи: *Срећнем га свако јутро*. У грађи није потврђена употреба глагола *видеџи* у овом значењу у итеративном контексту.

с) за несвршени 'разбирати, схватати, увиђати', а значења од е) до ј) имају само свршени вид. Том опсегу значења одговара значење под I, 8 у РСАНУ, али у наведеним примерима претеже употреба свршеног вида, за шта наводимо неке потврде:

свр.: *Viděvъ* milostъ gospodina kralja čelniku Radanu. (*Deč. hris.* 1330) Glasnik 2, 12, 67, 820b. Ја сам примио ваше писмо и *видео* шта ми пишите (Бат. 1, 704). Кад се спустисмо мало ниже, *виђох*, да се нијесам преварио (Ђор. С. 4, 3). После је престао да ме грди ... *видео је* да не вреди да се свађа (Ђурђевић М., Књиж. 1, 245).

несвр.: *Videće* velike tvrgdine i rote po pisměhъ, koje běhu učinili naši... roditelje knezu ... grada Dubrovnika. (*Knez Vladislav Dubrovčanima*, 1451) Mon. serb. 445, 827b. Из тога *се види* да треба што пре поћи натраг (Ред.).

У РСАНУ издваја се још семантичка реализација 'замислити, замишљати; предвидети, предвиђати' са вредношћу когнитивне перцепције, где можемо рећи да је глагол *видеџи* двовидски:

свр.: Сада се догоди нешто што он није никако могао унапред *видеџи* (Милиј. 1, 77). Ти с' чеду нашем, Смиљци, *видела* кратак век (Змај, РМС).

несвр: Колајну *видим* славно обешену, | љубљено дете, баш о твоје врату (Уј. Т. 1, 7). Чим се напије, он [Ђоркан], заљубљен, *види* себе „у срцу“ и „какав јест“ (Андрић 3, 31). Бојао се попуштања јер *је* у томе *видео* своју несрећу (Ред.).

Међутим, има низ значења заснованих на когнитивној перцепцији која имплицирају само свршени вид, а подразумевају менталну и ментално-визуелну перцепцију субјекта. Нека од њих су посведочена у РЈАЗУ од е) до h), а нека у САНУ под I, 5а:

свр.: е) 'pogledati, glednuti, baciti pogled na što ili kamo, da bi se prepoznalo, upoznalo ili razaznalo': Pa idemo, da snahu *vidimo*. Nar. pjes. vuk 1, 481, 821a. ф) 'saznati, doznati, upoznati': Nu, kušajte i *viđite*, kako sladak on je. A. Voškovićeva razg. 55, 822a. Ne će snaha konja da odjaše, dok ne *vidi*, za koga je došla. Nar. pjes. vuk 2, 523, 822a. г) 'prosuditi, procijeniti, ispitati, istražiti, razgledati': *Vidite* mi pravicu! (*Budimski spom. XVII i XVIII v.*) Glasnik II, 3, 133, 822b. h) 'razmotriti, raspraviti': Zar da dostignemo znanje svakoga reda ponase, *vidićemo* prija narav iliti bitje reda. Kadčić 1.

5а. 'проверити, прегледати': Онај трговац, што му је паре дао, чекао га је ... да *виде* рачун, шта је зарадио (НПр, БВ 1887, 364). На штампаним стенографским белешкама мора бити забележено: *видео* тајник (Н. Скуп. 4, 425). 5б. 'испитати, проучити, упознати': Јавно су шибали децу, да им тиме *виде* јачину душе (Матић Д. 3, 23). Обећао је да *ће* *видеџи* како ствар стоји (Ђурђевић М., Књиж. 1, 248).

С друге стране, несвршени вид има глагол *видети* у значењу 'на-лазити, сматрати, мислити', 'знати, познавати', према РСАНУ, односно 'знати' према РЈАЗУ:

несвр.: Плаћу matere, ušto način nać ne *vide*, da im djecu ne odvode (Kazlaraga). Gundulić 364, 828b. А још немам зимског капута, нит' *видим* како ћу га стећи (Андрић, РМС). Ја и домаћин *видимо* за право да бидне барјактар Станко (Деб. 1, 189). Наука *види* све у еволуцији, а песник у вечности (Дуч. Ј. 6, 279). Модерна критика не *види* у писцу Опасних веза ... само најсвирепијег анатома љубави (Милач. Д. 1, 84).

Код рефлексивних форми у историјском развоју језика, према грађи и обради коју нам доноси РЈАЗУ под с) за свршени, а под а) за несвршени вид, забележена су значења когнитивне перцепције 'схватати/схватити шта о себи', као и за пасивне под е) и с) 'чинити се':

свр.: Jer od toj prvi dan *vidjeh se* ... da nijesam dostojan tvoj ures obazritit. Nalješković 2, 15. Kad *se vidje* u nevolji raja. Osvetn. 3, 36, 829. О крстјанине, *vidi se*, kako nasliduješ Isukrsta. Divković nauk 31^b.

несвр.: Jura *videći se* zdrav ... uputi se. Radman 15, 830^a.

У значењу 'проценити, спознати' глагол *видети* може бити само свршеног вида.

свр.: Veličina ... grijeha ... *se može vidjeti* od ostrine pedepse. Matović 390, 831a.

несвр.: Iz ovijeh počasnica *vidi se*, da su pravi Srbi. Nar. pjes. Vuk 1, 84, 832a.

4. У оба речника је регистрован већи број значења насталих од значења визуелне и когнитивне перцепције. У неким од њих глагол *видети* може бити двовидски, а у неким је видски профилан.

Двовидски може бити у следећим значењима која се наводе у полисемантичкој структури глагола *видети* у РСАНУ:

'имати, добити': свр.: Живео је као оно јаре које му је једино поверено ... тек колико да и од њега *види* кућа неку фајду (Срем. 4, 21). На Св. Андрејској Скупштини речено је да од земљоделске школе *није видео* користи „ниједан округ, ниједан срез, ниједна општина“ (Јов. С. 7, 79). несвр.: *Не видећи* од њега никаква одговора, тако пођем царском цамберлану (Зел. 3, 133).

'(на)учити од некога гледајући': свр.: Што чине ђеца? – Што *виде* од оца (НПосл Вук). Од кога *си то видео?* – чуди се понекад мати свом детету (Ред.). несвр.: Доћи ћу да *видим* како ти правиш питу.

'(при)пазити, обићи, обилазити': свр.: Јега ... узме дете у руке, па му тепа, док Мирјана *види* и спреми вечеру (Весел. 8, 124). несвр.: Она је имала кад и да меси 'леб, и да готови ручак, и да *види* живину (Весел. 11, 245).

’(по)тражити’: *Види* (= *īo/īp̄ражи*) ту око куће посла, помози женама (Весел. 8, 50). Иди-де, дијете, *види* (= *īo/īp̄ражи*) штогод ручка (Весел. 3, 65).

’(про)читати’: свр./несвр.: Побратиме, Лимо харамбаша! | Књигу *виђи* (= 1. *чиїај*, *несвр.*; 2. *їрочийај*, *свр.*) не почаси часа, | Брже зови Ђура барјактара (НП Вук 3, 300).

С обзиром на контекст у коме је овде употребљен облик императива, вероватнија је прва интерпретативна стилско-прагматичка могућност: строга заповест, наредба, изречена несвршеним видом, него неутрална заповест, изречена свршеним видом.

Свршеног вида, према речничким дефиницијама и грађи, могу бити следећа значења:

’osuditi, kazniti’: Ти за мој труд не помниш ни мало, да т’ *види* вишњи суд. Ш. Менџетић 131, 823а. Дје си, kneže Lazare, *vidio* ti bog veliki! Нар. pjes. bogišić 9, 823^a.

’pokušati, probati, ogledati’: Bogme ću promislit i *vidjet*, jeda mogu potegnut Grubu sa mnom. М. Držić 228, 823а. No dođi mi na megdan junački, da *vidimo*, ko je bolji junak. Нар. pjes. vuk 3, 107, 823а.

’čuti’: Elefanti zvek praporac *vidiše* i splašiše se. (Aleksandrida XVI v.) Starine 3, 292, 823b. О бoga ти, šajka tico, ти преleti преко Rima на Petrove б’jele dvore, те ти *види*, што бесjеде. Нар. pjes. vuk 1, 8, 823b.

’искусити, уверити се’: Ко је *видио* да хајдук господарем земље и народа бити може (Бат. 1, 299). Сад већ приспева нараштај који *није видео* батина, није видео кад кога бију (Лаз. Л. 2, 199).

’доживети, дочекати’: Закија ли међава на све четири стране, чује се жапање (јадање) ... *не ће* овца ни једна *видиџи* Јурјеве (Пољица, Иван. Ф., ЗНЖ 9, 111).

’измерити, испробати’: Пружила [је] руку Заки, да јој *види* пулс (Петр. В. 7, 84). *Видиџе* да ли су вам ове хаљине добре (Ред.).

У следећим значењима глагол *видеџи* несвршеног је вида:

’paziti, brinuti се’: Братије моја ... *видите* кому podobite се, *видите* jako načelo vьsemu blagomu s ljuboviju prihodate. (Sava tip. stud.) Glasnik 40, 171, 828а.

’u pozdravu isto što i čuvati, štiti’’: Bog te *види*, care gospodine! Нар. pjes. istr. 1, 54, 828b.

’štovati’: Voli boga uvrđit (*čovjek*) nego slavit i *viditi*. Došen. 142^a.

’procenjivati, cijенити’: Kako mi *видиш* конја. U okolici Sinja zabilježio Grupković s naznakom, da znači Što ti se od njeg čini? Ili је u boljem ili u gorem stanju.

’njegovati, liječiti’: Da ti ranu tuj činimo s pomnjom *vidjet* i liječit. G. Palmotić 2, 137.

infinitiv vidjeti s oblicima glagola biti znači činiti se, biti na oko onakav ili ono, što kazuje predikat: Bjelja je *vidjet* ona (Sokolica) vele ... neg' li od mora vile bjele. Gundulić 406; 828b.

У служби партикуле, у неодређеном значењу за исказивање упозорења, чуђења, недопадања, прекора, претње и сл. 'гле, пази', глагол *видети* је лишен видског значења, а обично се јавља у 2. лицу императива или презента.

Види ти њега! Он да мени заповиједа! (Коч. 2, 39). *Видер* њега ... Баш мене на некакав курс (Нож. 1, 167). (у 2. л. през. понекад и са везником „да“) за истицање исказа или неке супротности: 'ето, баш': *Видиш*, забравих рећи да ће и Милан бити с нама (Весел. 16, 270). Ја, да *видиш*, немам тако воље (Јакш. Ђ. 8, 91).

Оба вида могућа су и у следећим семантичким реализацијама рефлексивних форми 'чинити се, учинити се, изгледати' и 'осетити се, осећати се', с тим што код прве претеже несвршени вид, који РСАНУ једино и наводи:

свр.: *Видје* ми се подобно ... угодити. Ђорђевић узд. V, 831a.

несвр.: Ја ćу рећи што ми се *види* право. (*Herceg Vlatko tuži se na kneza Žarka, poslije 1466*) Mon serb. 500, 833a. Zato mi се *види* ne bezprilично овде споменути оно разумно слово ... Рајић поуџ 1, 30^a. 834a. Tim се овako мени (*t. j. Dilaveru*) *види*, i ја носим ове свијете Gundulić 498, 834b. Ти се *видиш* јунак од мејдана (НП Вук 2, 423). Ви сте као окречени гробови, који се споља *виде* а унутра су пуни костију мртвачкијех (Вук 11, 24). Милан ми се *види* мудар и озбиљан (Шапч. 7, 202). Бегу се то *види* дивније од свих чудесâ (Мил. М. Ђ. 18, 88).

свр.: Кад се *видела* малаксалом, потражила је чашу воде.

несвр./свр.: Радо би се свраћао к сусједу ... Ту би се *видио* мирнији, покојнији (Драж. 2, 54).

Само свршени вид глагол *видети* има у следећим значењима рефлексивне форме:

'desiti се, појавити се, догодити се, збити се, наћи се': Nigda се тога (*t. j. da bi nijemi progovorio*) *није видјело* у Izrailju. Vuk mat. 9, 33.

'pokazati се, очитовати се': Тко ćе имат болју срећу, данаске се *видјет* има. G. Palmotić 2, 130, 820b.

'ogledati се, потући се, изаћи на мејдан, подијелити мејдан': Hodi' Dilavere, sa mnom се *вид*, а paka под' ко витез s diklom. Gundulić 537, 830a.

'добити менструацију': *Нисам се видела* већ три месеца (Змај 4). Ако којој по несрећи падне да се баш тога дана [на млади петак] *види*, нека кошуљу не пере до светог Матеја (Радић Д. 5, 96).

Застарело значење глагола *видети*, које речници савременог језика не бележе, 'свиђати се', има несвршени вид.

Prêšisahъ odъ zapovêdi kneza dubrovačkoga i svega viča, što im *se vidêlo*, toj pisahъ, ni prêkmoъ ni umnokoъ. (*Dubrovnik* 1332) Mon Serb 102, 834b.

Грађа потврђује да глагол *видети*, и те како узиман као прототипични представник двовидских глагола словенског порекла, и на дијахроној и на синхроној равни, показује видску диференцијацију у зависности од семантике. У РЈАЗУ је ова диференцијација прегледније представљена. Такође, уочава се и да су нека значења застарела, а код неких је дошло до сужавања видског опсега, дакле, промена свакако има. Упоредивање видске квалификације у историјским речницима и речницима савременог језика и усмеравање анализе на глаголски вид у старијем језичком материјалу²¹ донело би значајне резултате за познавање глаголског вида уопште.

Marina Lj. Spasojević

THE VERB *VIDETI* ('TO SEE') ACROSS CENTURIES:
ON SIGNIFICANCE AND NEED FOR INVESTIGATING
THE VERBAL ASPECT ON THE DIACHRONIC
AND SYNCHRONIC PLANE

S u m m a r y

This paper presents the comparison of the treatment of the verb *videti* ('to see') in the *Dictionary of Croatian or Serbian Language JAZU* (historical dictionary) and in the *Dictionary of Serbo-Croatian Literary and Vernacular Language SANU* (descriptive dictionary of contemporary Serbian language). Moreover, attention is drawn to the changes in verbal aspect and semantics. Investigating the verbal aspect, especially regarding double-aspect verbs, and its relation to the verbal semantics in diachronic perspective, would contribute not only to the better understanding of the grammatical system in the past (concerning literary as well as vernacular language), but also to resolving some theoretical issues associated with verbal aspect.

²¹ У РЈАЗУ нема довољно рукописне грађе из српских споменика, а такође има много Вукових потврда, што се преклапа са корпусом РСАНУ и РМС. Наравно, само одређивање глаголског вида на старијем језичком материјалу, ако нема одговарајућег контекста, знатно је теже него у савременом језику, јер због временске дистанце не можемо просудити да ли су семантичке парафразе могуће или немогуће.